K interpretácii náhodného nálezu stredovekého pečatidla zo Spišského Podhradia*

MARIÁN SOJÁK – VLADIMÍR OLEJNÍK

On the interpretation of the accidental discovery of a medieval seal matrix in Spišské Podhradie

ABSTRACT: In 2018, a medieval silver seal matrix was discovered accidentally at the technical dig being conducted in Spišské Podhradie (district of Levoča) in front of the house nr. 108/5 in Galova St. (fig. 1). The diameter of a circular flat matrix is 24 mm, its thickness is 13 mm (including a lug) and its weight is 12, 20 g. On the reverse there is a silver pierced lug, used for holding the matrix on a cord or a string. The central graphic emblem of the matrix is represented by a chopped longhaired head with a part of the neck attached, laying on its right side on a plate (a tray or a bowl), depicting St. John the Baptist. Over the laying head there is majuscule R. The field around the motif is filled with precise damask floral pattern. The astragal separates the legend around the matrix both from the central field and the edge of matrix. The legend, engraved with gothic majuscule, reads: + S(IGILLVM) • PLEBA(N)I • DE • BALDMAR (fig. 2). The type of a seal matrix and the font engraved date the discovery back to the second third of 14th century. Historical analysis of the artefact has identified it with the parish of Harichovce (*Villa Baldmari*). The patron saint of the former gothic church in Harichovce was St. John the Baptist. Built in 18th century, the new church was dedicated to the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. The analysis of preserved medieval diplomas has indicated that the seal matrix was likely to be owned by one of the priests who had served in the 14th century in the parish of Harichovce.

Keywords: Spiš – Spišské Podhradie (district of Levoča), accidental archeological discovery, seal matrix, typological and historical interpretation, spectra analysis, the second third of 14th century

Úvod

Archeologický ústav SAV Nitra – Oddelenie záchranných výskumov Spiš spolupracuje s viacerými inštruovanými amatérskymi archeológmi, z ktorých väčšina má intenzívny záujem o dejiny Spiša. Jedným z nich je aj pán Ladislav Beluš zo Spišského Podhradia, ktorému sa v roku 2018 podarilo objaviť mimoriadne vzácny archeologický kovový artefakt, dnes deponovaný vo vyššie uvedenej vedeckej inštitúcii. Predložený príspevok si kladie za cieľ pokúsiť sa historicky interpretovať tento, v archeologických nálezoch z územia Slovenska, neobvyklý objav.

* Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 02/0124/20.

Typológia artefaktu a nálezové okolnosti

Z typologického hľadiska je zrejmé, že ide o pečatidlo (typárium), teda nástroj spravidla zhotovený z dreva alebo kovu, slúžiaci na vytvorenie pečate. Skúmaním pečatí, ich vznikom a používaním sa zaoberá pomocná veda historická – sfragistika (z gréckeho slova *sfragis* = pečať). Pečate predstavujú zhmotnené znamenia, ktoré určujú konkrétnu fyzickú či právnickú osobu a slúžia k overovaniu a zaisťovaniu právnej platnosti dokumentov.[1]

Pečatidlo predstavuje náhodný nález, objavený počas sledovania výkopov pred domom č. 108/5 na Galovej ulici v Spišskom Podhradí (okres Levoča), v súvise s rekonštrukciou pouličného osvetlenia.

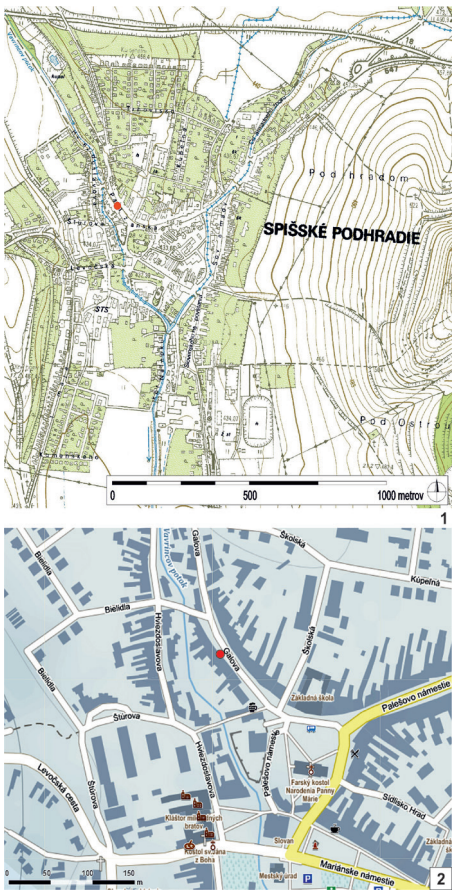

Obrázok 1. Spišské Podhradie – Galova ulica 108/5 – miesto nálezu pečatidla. 1 – poloha na výseku mapy mesta; 2 – detail.
Autor: M. Soják

Opis nálezu: Pečatidlo/typárium je vyrobené z masívneho striebra. Kruhová doštička/terčík pečatidla má priemer 24 mm, výšku s držadlom 13 mm a hmotnosť 12,20 g. Na zadnej strane má striebrom navarené profilované držadlo z toho istého materiálu, opatrené malým kruhovým otvorom, ktorým sa prevliekala šnúrka alebo remienok, ktorý slúžil majiteľovi na nosenie. Ryhy na zadnej strane pečatidla mali zrejme praktickú funkciu – zamedziť šmýkaniu prstov pri samotnom pečatení. Viaceré zachované pečatidlá ukazujú, že držadlo mohlo byť pôvodne aj vsadené do drevenej či hlinenej násady, prípadne táto bola z mäkšieho alebo tvrdšieho kovu. Nemožno vylúčiť, že kruhový otvor v hornej časti držadla slúžil práve na jeho fixovanie do držadla z organického materiálu, ktoré sa nezachovalo.

Stred pečatného poľa tvorí odseknutá hlava pokrytá dlhými vlasmi a ležiaca na podnose – tanieri či skôr mise. Nad ležiacou hlavou so zachovaným krkom je umiestnená sigla **R**. Priestor okolo figúry vypĺňa jemné damaškovanie –

[1] BODNÁROVÁ, Miloslava. *Pomocné vedy historické.* Košice; Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1992; RÁBIK, Vladimír. Sfragistika na Slovensku – súčasný stav a perspektívy. In ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Genealógia, heraldika a príbuzné disciplíny.* Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2003, s. 72 – 77; TANDLICH, Tomáš. Obchodné cechy v slobodných kráľovských mestách na východnom Slovensku a ich pečate. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 1998, roč. 8, č. 2, s. 22 – 25.

rastlinný motív. Stredový priestor pečatného poľa od kruhového perlovca oddeľuje jednoduchý kruh. Kruhopis pečate je umiestnený medzi dvoma perlovcami, pričom vonkajší z nich tvorí okraj pečate. Kruhopis obsahuje nasledovný text pozostávajúci z písmen gotickej majuskuly: + **S[IGILLVM] • PLEBA[N]I • DE • BALDMAR**

Obrázok 2. Spišské Podhradie – Galova ulica 108/5, strieborné pečatidlo. 1 – odtlačok v plastelíne; 2 – predná, zadná strana a profil; 3 – zväčšený pozitívny obraz.

Foto: Z. Galová.

V obrazovom poli nad sťatou hlavou patróna sv. Jána Krstiteľa sa nachádza písmeno **R**. Ide zrejme o prípad nesprávneho rozvrhnutia textu. Zdá sa, že pri rytí posledného písmena toponyma *BALDMAR* rytec vyhotovil len jeho driek. Keďže zvyšné časti sa mu už vedľa krížika v kruhopise nezmestili, celú literu R vložil do priestoru pod riadkom, a teda do obrazového poľa.[2]

Interpretácia typária

Pri hľadaní študovaného druhu artefaktu medzi archeologickými nálezmi vidno, že nejde o bežný, ale, naopak, o výnimočný nález.[3] K najstarším zachovaným typáriám na Slovensku patrí veľké pečatidlo Spišskej kapituly z roku 1289 – 1290.[4] To sa však zachovalo genericky in situ, nebolo objavené vďaka archeologickému výskumu. Toto typárium sa tiež od nami prezentovaného nálezu líši typologicky – ide o veľkú pečať, ktorú navyše používala inštitúcia, nie súkromná osoba. Najnovšie (v roku 2019) sa typologicky odlišné (v tvare mandorly), avšak chronologicky zhruba rovnako staré, ako nami pertraktované, pečatidlo našlo na lokalite Glanzenberg v Banskej Štiavnici – Starom meste.[5] Typologicky zhodný kruhový exemplár s analogicky stvárneným držadlom pochádza z archeologického výskumu poľského hradu Czorsztyn, situovaného na ľavom brehu rieky Dunajec. Objavili ho v zásype hradnej pivnice v priestore horného hradu, v hĺbke 420 cm a vo vrstve so sprievodnými nálezmi zaradenými do polovice 14. storočia. Uvedené rytierske typárium sa na základe nálezovej situácie a ikonografie zaradilo do konca 50. rokov 14. storočia.[6] O niečo mladšie typárium bolo v roku 2001 získané z priestoru murovanej šachty pod dlážkou radničnej kaplnky v Trnave. Ide o mestské typárium z 15. storočia.[7] Medzi zaujímavé novšie nálezy patrí dosiaľ nepublikované pečatidlo objavené pri povrchovom zbere na južnom svahu hradu Likava. V roku 2007 ho zachránil, ako náhodný nález zo sutín na uvedenom svahu hradného kopca, Štefan Sáliš.[8] Precízne prevedenie držadla na tomto typáriu, naznačujúce možné datovanie do prelomu 14. a 15. storočia, nezodpovedá jednoduchému, ba až insitnému prevedeniu pečatného obrazu. Priemer okrúhleho terčíka pečatidla je 17 mm. V strede pečatného

[2] Podobný prípad sa vyskytuje napr. na krstiteľnici v Katedrále sv. Martina v Bratislave.

[3] Pozri napr. typológiu pečatidiel z 13. - 14. stor. [online]. Dostupné na internete: <http://museum.wales/articles/2020-05-01/Seal-Matrices/>; <http://www.colchestertreasurehunting.co.uk/s/seals.htm> [8. 3. 2021].

[4] OLEJNÍK, Vladimír. Typárium Spišskej kapituly. In NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Terra Scepusiensis Terra christiana 1209 – 2009 : Spišský hrad, Spišská Kapitula dve centrá stredovekého Spiša*. Levoča : SNM-Spišské múzeum v Levoči, 2009, s. 203. Tam aj ďalšia doterajšia literatúra.

[5] LABUDA, Jozef – GLEJTEK, Miroslav. Unikátny nález bronzového typária v Banskej Štiavnici. In *Pamiatky a múzeá*, 2020, roč. 69, č. 2, s. 2 – 8.

[6] KOCAŃDA, Paweł – TRAFALSKI, Grzegorz. Pieczęć Wydżgi z Tęgoborza znaleziona na zamku w Czorsztynie. In *Prace Pienińskie*, 2018, Tom 28, s. 215 – 228.

[7] URMINSKÝ, Jozef – RÁBIK, Vladimír. Nález stredovekého typária mesta Trnavy v trnavskej radnici. In *Genealogicko-heraldický Hlas*, 2003, roč. 13, č. 1, s. 49 – 52.

[8] Pečatidlo je v súkromnom vlastníctve nálezcu. Za informácie k nálezovým okolnostiam a fotografiu pečatidla mu ďakujeme. Nález pochádza pravdepodobne z preskúmaných sedimentov z archeologického výskumu J. Hošša v rokoch 1975 – 1977, ktoré sa sypali na svahy hradu Likava. Pozri: HOŠŠO, Jozef. Tri zakopnutia pamiatkovej úpravy na archeologických lokalitách v Stredoslovenskom kraji. Poznámka k súčasnému stavu hradov Likava, Šášov a mestského hradu v Kremnici. In *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok*, 2003, roč. 14, s. 141 – 149.

poľa sa nachádza vták, stojaci na jednej nohe v hniezde, z ktorého naľavo vytŕča jedna ratolesť. Vták je otočený doprava, v druhej pokrčenej nohe drží kružidlo, v zobáku zas ťažko identifikovateľný predmet (korunu?). Nad týmto obrazom sa nachádzajú majuskuly **I** a **K**, medzi ktorými je zrejme šesťcípa hviezda. Pečatné pole je obkolesené pevnou linkou. Atribúty, ktorými sa pečatné pole vyznačuje (kružidlo, hniezdo, vták) umožňujú vysloviť hypotézu, že ide snáď o pečatidlo stavebníka, kamenárskeho či murárskeho majstra.

Obrázok 3. Likavka – južný svah hradu Likava, bronzové pečatidlo. 1 – pečatný odtlačok; 2 – kruhový terčík s obrazom; 3 – profil typária

Foto: Š. Sáliš (upravené).

Naznačený krátky prehľad posledných nálezov sfragistickej povahy jasne poukazuje na fakt, že včaššie či neskôr datované pamiatky tohto druhu sú v archeologických nálezoch veľkou vzácnosťou.

Čo sa týka typológie pečatidiel cirkevnej proveniencie, je všeobecne známe, že pečate duchovných sa vyznačovali oválnym tvarom (mandorla). Od 14. storočia býva na pečati zobrazený svätec – patrón príslušnej cirkevnej inštitúcie. V prípade súkromných pečatí sa do oválnych pečatných polí vkladali aj postavy adorujúcich vlastníkov pečate, prípadne architektonické prvky, naznačujúce oltárnu výzdobu. Od 14. storočia sa formy pečatí u jednotlivých cirkevných hierarchických stupňov diferencujú. Zatiaľ čo arcibiskupi a biskupi zostali pri oválnych pečatiach v tvare mandorly, nižší klérus začal používať predovšetkým okrúhle pečate.[9] Práve do tohto obdobia tvarovo spadá aj analyzovaný objav typária zo Spišského Podhradia.

[9] GLEJTEK, Miroslav. Pečať ako prostriedok symbolickej komunikácie. Predovšetkým na príklade panovníckych, cirkevných a mestských pečatí v stredovekom Uhorskom kráľovstve. In HLAVAČKOVÁ, Miriam (ed.). *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie.* Bratislava : VEDA, 2016, s. 315 – 455.

Nakoľko nálezové okolnosti neprispievajú k datovaniu opísaného artefaktu, nápomocná je typologická a historická interpretácia dobre zachovaného zobrazeného námetu a písma. Nielen spôsob vyhotovenia spišskopodhradského pečatidla, ale aj forma písma pozostávajúceho z gotickej majuskuly nám dovoľuje položiť jeho vznik do druhej tretiny 14. storočia.[10]

Obrázok 4. Základná typológia stredovekých a novovekých pečatidiel

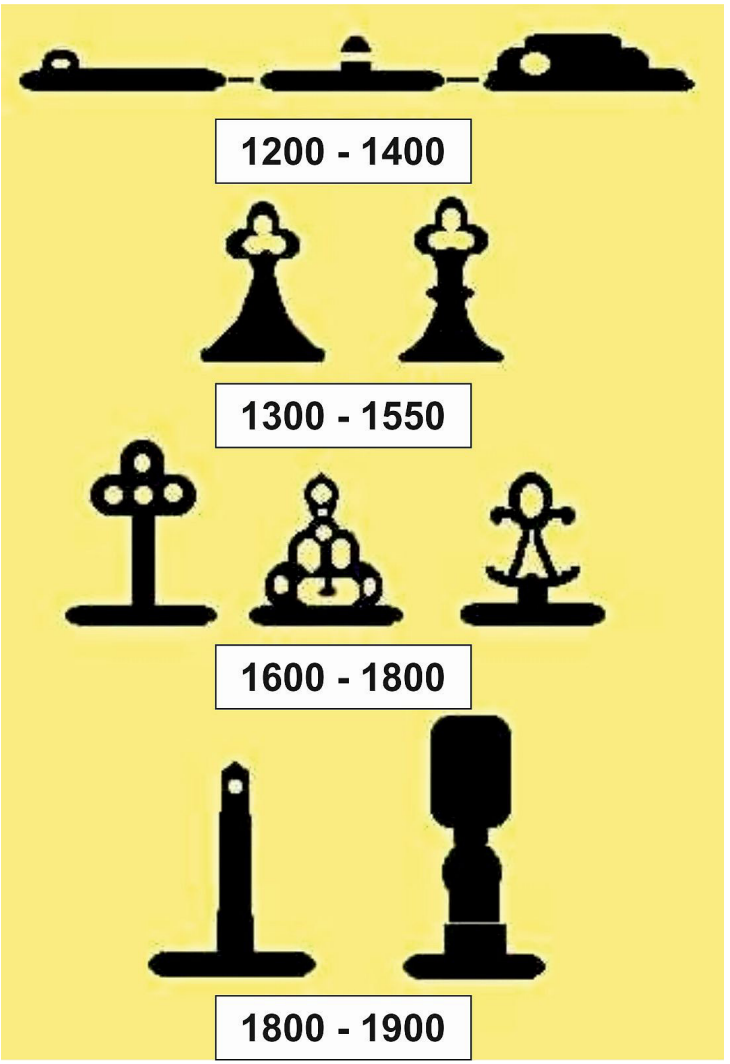

Upravené podľa: <www.pinterest.com>

[10] Za konzultáciu ohľadom datovania formy písma a spôsobu jeho vyhotovenia ďakujeme prof. Jurajovi Šedivému z Katedry archívnictva a pomocných vied historických FiF UK v Bratislave.

Pri identifikácii majiteľa sa opierame o historické dokumenty a tiež majiteľov predikát – z/de Baldmar. Je zrejmé, že ide o stredoveký názov Harichoviec (okr. Spišská Nová Ves) – *Villa Baldmari*. Názov obce podľa predpokladu historikov snáď pochádza z krstného mena šoltýsa Baldmara/Waldemara, ktorý dostal toto územie ako léno a priviedol sem nemeckých kolonistov.[11] Najstaršia zachovaná priama písomná zmienka o obci je z roku 1268.[12] Obec, vlastne mestečko, mala už vtedy vlastnú faru, svojho dušpastiera, ktorý mal o niečo významnejšie postavenie než ostatní spišskí farári. To vyplývalo z jeho členstva v Bratstve XXIV farárov kráľovských miest, kam Harichovská fara, respektíve jej farár, a priori patrila. Združovalo totiž farárov spišských saských miest. Svetským rozmerom privilégií, ktorým sa tešili obyvatelia Harichoviec, boli teda práva, ktoré im vyplývali z ich náležitosti k Provincii Spišských Sasov. Kráľ Štefan V. v roku 1271 potvrdil tomuto spoločenstvu viaceré výsady. Obyvatelia Harichoviec si na základe nich volili svojho richtára s radou, využívali svoje lesy a vodné toky, smeli loviť zver a ryby, využívať nerastné bohatstvo a nemecké práva, ktoré ich oslobodzovali od priamej podriadenosti spišskému županovi a pod.[13]

Funkcia majiteľa typária je zreteľne naznačená v kruhopise nálezu – ide o farára v Harichovciach (*plebanus*). Jeho meno tu explicitne nie je uvedené, no vďaka datovaniu na základe formy gotickej majuskuly v kruhopise do druhej tretiny 14. storočia môžeme vyriecť aspoň niekoľko predpokladov. Ako prvý prichádza do úvahy miestny farár Ján. Ten sa spomína vo fundačnej listine z roku 1313, ktorou sa istý Fridrich, syn komesa Fridricha z Kurimian, zaviazal za spásu svojej duše, ako aj duše svojej nedávno zosnulej manželky a za svojich rodičov vyplatiť Kartuziánskemu kláštoru na Skale útočiska z príjmov z istej svojej dediny ročne na sviatok sv. Martina jedno ferto jemného striebra spišskej váhy. Ako svedok pri spísomňovaní tejto fundácie bol prítomný Ján, farár z Harichoviec (*Johanne plebano de villa Baldinazi*).[14] Toho istého Jána však už v roku 1320 nachádzame ako člena konventu Kláštora na Skale útočiska, kam sa iste na staré kolená uchýlil (*Johanne quidam plebano de villa Boldmary et ... f*[rat]*rib*[us] *ordinis Cartusien*[sis] *de Lapide Refugy*). Komparujúc tieto životopisné dáta s datovaním typária na základe písma musíme konštatovať, že Jánovo vlastníctvo nájdeného typária je nepravdepodobné.

Ďalším adeptom na vlastníctvo pečatidla je Martin, ktorý sa ako farár v Harichovciach spomína v roku 1423 (*Martini de Balmdar*). Spolu s Ladislavom, farárom v Hrabušiciach, boli svedkami v exekúcii majetkov levočských kožušníkov Jakuba,

[11] V tejto súvislosti hodno uviesť, že aj dnešný názov vrchu nad Harichovcami – Modrý vrch/Blaumont je akiste skomoleninou pôvodného označenia vrchu – Bald mont, t. j. Baldmarov vrch, a nie Blau/modrý mont/vrch.

[12] SCHMAUK, Michael (ed.). Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis. Pars II. Szepesváraljae : Typis Typographiae Episcopalis, 1889, s. 223 – 228, č. CXXXII, zmienka s. 224; MV SR, Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ďalej SA LE), fond (ďalej f.) Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SASK), Scr. 10, fasc. 2, nr. 28.

[13] CHALUPECKÝ, Ivan – AUGUSTIŇÁKOVÁ, Viera. *Harichovce 745 (1268 – 2013)*. Harichovce : Obecný úrad, 2013; CHALUPECKÝ, Ivan – LAPŠANSKÝ, Jozef – RUTKAYOVÁ, Daša. *Harichovce – 750 rokov*. Harichovce : Obec Harichovce v spolupráci s BAMBOW, Spišská Nová Ves, 2018, s. 8, 17.

[14] NAGY, Imre (ed.). *Anjoukori okmánytár. I. (1301 – 1321)*. Budapest : Magyar Tudomány Akadémia, 1878, s. 293 – 294, č. 268. Toponymum prečítal ako *Baldinazi*.

Henricha a Antona, ktorí mali byť potrestaní za odcudzenie majetkov a príjmov levočského farára Mikuláša.[15] Žiaľ, ani harichovský farár Martin z prvej štvrtiny 15. storočia nebude pôvodcom typária. Je však celkom možné, že ho po svojom predchodcovi zdedil a používal.

Za súčasného stavu poznania archívnych dokumentov máme medzi farármi Jánom a Martinom vyše storočný hiát, do ktorého práve spadá obdobie polovice 14. storočia, teda predpokladaného vzniku typária. Budúce výskumy snáď otázku upresnenia pôvodcu – objednávateľa pečatidla, farára v Harichovciach v období okolo polovice 14. storočia – osvetlia podrobnejšie.

Ďalším zaujímavým faktom na náleze je pečatné pole, respektíve obraz na ňom. Odseknutá hlava na podnose/tanieri evokuje, samozrejme, svätého Jána Krstiteľa. Ako sa však spája s kruhopisom, ktorý uvádza obec Harichovce? Súčasné patrocínium miestneho kostola je Nepoškvrnené počatie Panny Márie. Otázku pomohli rozriešiť kanonické vizitácie. Protokol z vizitácie spišského prepošta Ladislava Matiašovského (Mattyassovszky) z roku 1693 uvádza, že kostol v Harichovciach je zasvätený úcte sv. Jána Krstiteľa.[16] Táto informácia však už o niekoľko rokov upadla do zabudnutia. Počas kanonickej vizitácie prepošta Žigraja (Sigray) roku 1700 už domáci nevedeli, komu je ich chrám zasvätený. Usudzovali len na základe staršieho typária, ktoré obec používala, že to mohol byť sv. Ján Krstiteľ. Kostol bol navyše zničený protestantmi.[17] Situácia sa zdá na prvý pohľad nepochopiteľná. Dá sa však vysvetliť faktom, že v priebehu dlhého obdobia rokov 1557 – 1672 bol kostol v Harichovciach v rukách protestantov.[18] Ako o tom svedčia vizitačné zápisnice, do rúk katolíkov sa vrátil zanedbaný a jeho zasvätenie bolo očividne to posledné, čo obyvateľov, vtedy už poddanskej obce, patriacej do domínia Spišského hradu, zaujímalo. Zrejme si ním neboli istí ani pri vizitácii v roku 1693.[19]

Typárium, spomínané vo vizitačnom protokole z roku 1700, sa spája s dosiaľ najstaršou známou dochovanou pečaťou obce Harichovce z roku 1678. Nesie kruhopis SIGILLVM OPIDI PALMENSIS 1678. Veľkosť pečate a jej prevedenie vypovedá o skutočnosti, že mestečko si bolo vedomé svojej významnosti a vyspelosti. Pečatná plocha zobrazuje doprava obrátenú hlavu bradatého muža s dlhými vlasmi – podobne ako na nami analyzovanom pečatidle. Doterajšia literatúra predpokladala, že by mohlo ísť o hlavu Baldmara – Waldemara, pravdepodobne šoltýsa/lokátora – zakladateľa obce v stredoveku, alebo znak odvodený z erbu zemepánov obce –

[15] C. TÓTH, Norbert (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár X (1423).* Budapest : Magyar Országos Levéltár, 2007, s. 335 – 337, č. 803; SA LE, f. Spišské prepoštstvo, inv. č. 163.

[16] Archív Biskupského úradu v Spišskej Kapitule (ďalej ABÚ SK), f. Spišské biskupstvo (ďalej SpB), oddelenie Kanonické vizitácie (ďalej KV), inv. č. 3, s. 79.

[17] ABÚ SK, SpB, KV, inv. č. 4, s. 105. Publikoval HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad Initia, progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis.* Váraljae : Typis Dionysii Buzási, 1904, s. 203.

[18] OLEJNÍK, Vladimír. Dejiny Spišského prepoštstva v rokoch 1526 – 1776. In HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław A. (eds.). *Historia Scepusii II.* Bratislava : Katedra slovenských dejín FiF UK; Kraków : Instytut Historii UJ, 2016, s. 647. Porovnaj tiež tabuľku na s. 1070.

[19] Kanonické vizitácie sa pred uvedeným dátumom na Spiši konali v rokoch 1629 (P. Pázmaň, iba Spišská Kapitula) a 1655 (Ján Pálfalvaj, 31 obcí Spiša). Sú dôkazom silného protestantského zázemia, v rukách ktorého bola väčšina kostolov na Spiši vyše sto rokov. OLEJNÍK, Vladimír. *Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku: Visitatio ecclesiarum Terrae Scepusiensis 1655 – 1656.* Trnava : FF TU; Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015, s. 38 – 50.

Čákyovcov (Csáky). Tí používali ako erbovú figúru sťatú tureckú hlavu.[20] Na základe nálezu prezentovaného v predkladanej štúdii je však zrejmé, že ide o symbol pôvodného patróna obce, proroka a mučeníka sv. Jána Krstiteľa. Toho podľa svedectva Evanjelií dal stať Herodes ako odmenu za tanec jeho nevlastnej dcéry Salome na oslave narodenín. Hlavu Jána Krstiteľa priniesli dievčaťu na radu jej matky Herodias.[21]

Na dokreslenie celej situácie ohľadom patrocínia treba ešte uviesť, že súčasný chrám Nepoškvrneného počatia Panny Márie v Harichovciach začala po jednej z povodní z ruín stavať Anna Čákyová (rodená Zichy) a dokončil ho v roku 1764 jej manžel, gróf Štefan Čáky.[22]

V interpretácii polohy nálezu možno vysloviť poslednú domnienku. Objav bol uskutočnený v polohe asi 100 m vzdialenej od rímskokatolíckej fary v Spišskom Podhradí. Obe farnosti – tá v Harichovciach i v Spišskom Podhradí – patrili v sledovanom období predpokladaného vzniku typária, teda v polovici 14. storočia, do Bratstva XXIV farárov kráľovských miest. Je preto veľmi pravdepodobné, že pečatidlo stratil jeho pôvodný majiteľ, farár z Harichoviec, snáď pri návšteve svojho kolegu na fare v Spišskom Podhradí. V tomto prípade však ide o jednu z možných hypotéz, pričom si uvedomujeme, že do úvahy pripadajú tiež iné alternatívy. Typárium sa mohlo stratiť i v úplne inom období a za iných okolností – napríklad po krádeži a podobne.

Spektrálna analýza nálezu

Na pôde Archeologického ústavu SAV Nitra sa uskutočnila aj spektrálna analýza pečatidla. Vykonaná bola Spektrometrom XL3t-91085 a indikuje nasledovné percentuálne zastúpenie kovov:

1. Ag – 93,724 %;
2. Cu – 3,237 %;
3. Pb – 1,513 %;
4. menej ako 1,0 %: Au – 0,940 %, Ti – 0,860 %, Sn – 0,501 %, Cr – 0,253 %, Ni – 0,217 %, Ir – 0,208 %, Mn – 0,199 %, Ga – 0,180 %, Zn – 0,160 %, Fe – 0,154 %;
5. menej ako 0,1 %: Cd – 0,081 %, Co – 0,075 %, Pt – 0,066 %, In – 0,057 %, Pd – 0,049 %, Rh – 0,036 %, Ru – 0,009 %, Mo – 0,006 %, Nb – 0,005 %.

Z vyššie načrtnutého rozboru vyplýva, že ide o strieborný exemplár, a teda vyrobený z nie celkom bežného materiálu na produkciu pečatidiel, ktorým bola zvyčajne zliatina medi, predovšetkým bronz, mosadz, resp. tiež olovo a cín. Aj keď uvedený spektrometer nameria kov na jeho povrchu, je zrejmé i podľa jeho hmotnosti a dobrého zachovania predmetu, že ide o výrobok zhotovený z kvalitného striebra, s malým podielom medi a olova, pričom ostatné prvky majú stopový – prirodzený výskyt a neboli v procese výroby zámerne pridávané.

[20] CHALUPECKÝ, Ivan – HRUŠOVSKÝ, Tibor – TOPORCEROVÁ, Monika. *Harichovce (1268 – 1993).* Harichovce : Obecný úrad, 1993.

[21] Mt 14, 6 – 11; Mk 6, 21 – 28.

[22] SA LE, f. Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskej Kapitule, oddelenie Kanonické vizitácie, bez signatúry. Kanonická vizitácia Harichoviec 1804, fol. 2r.

Obrázok 5. Grafické vyjadrenie percentuálneho zastúpenia kovov podľa výsledkov spektrálnej analýzy

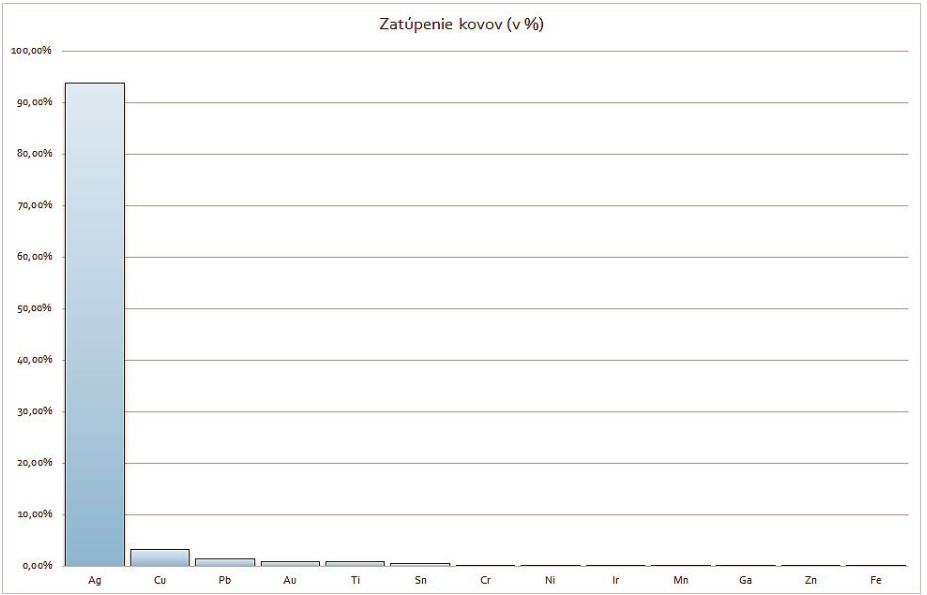

Autor: M. Soják.

Záver

Predstavený archeologický nález patrí do kategórie jedinečných artefaktov. Každý z predmetov tohto druhu nám môže poskytnúť vzácny odkaz na konkrétne identifikované osoby. Neraz ide vôbec o jediný doklad jej existencie, nakoľko v historických a archeologických záznamoch nezanechali žiadnu inú stopu. Okrem toho poskytujú očarujúci pohľad na životy svojich majiteľov – ich aktivity, postavenie a dokonca aj etnickú identitu, povolanie a duchovné presvedčenie. Navyše popri právnej hodnote má každá pečať aj umeleckú hodnotu. Možno predpokladať, že typárium zo Spišského Podhradia, s najpravdepodobnejším datovaním do 1. až 2. tretiny 14. storočia, pravdepodobne stratil sám majiteľ – farár obce Harichovce, ktorej kostol niesol pôvodné patrocínium sv. Jána Krstiteľa.

Pramene

Archív Biskupského úradu v Spišskej Kapitule
fond Spišské biskupstvo, oddelenie Kanonické vizitácie.
Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči
fond Súkromný archív Spišskej kapituly, (1198) 1250 – 1948
fond Spišské prepoštstvo, 1248 – 1776 (1812)
fond Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskej Kapitule, oddelenie Kanonické vizitácie, (1538) 1550 – 1900

Literatúra

BODNÁROVÁ, Miloslava. *Pomocné vedy historické*. Košice; Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1992.

GLEJTEK, Miroslav. Pečať ako prostriedok symbolickej komunikácie. Predovšetkým na príklade panovníckych, cirkevných a mestských pečatí v stredovekom Uhorskom kráľovstve. In HLAVAČKOVÁ, Miriam (ed.). *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie*. Bratislava : VEDA, 2016, s. 315 – 455.

HOŠŠO, Jozef. Tri zakopnutia pamiatkovej úpravy na archeologických lokalitách v Stredoslovenskom kraji. Poznámka k súčasnému stavu hradov Likava, Šášov a mestského hradu v Kremnici. In *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok*, 2003, roč. 14, s. 141 – 149.

HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad Initia, progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis*. Váraljae : Typis Dionysii Buzási, 1904.

CHALUPECKÝ, Ivan – HRUŠOVSKÝ, Tibor – TOPORCEROVÁ, Monika. *Harichovce (1268 – 1993)*. Harichovce : Obecný úrad, 1993.

CHALUPECKÝ, Ivan – AUGUSTIŇÁKOVÁ, Viera. *Harichovce 745 (1268 – 2013)*. Harichovce : Obecný úrad, 2013.

CHALUPECKÝ, Ivan – LAPŠANSKÝ, Jozef – RUTKAYOVÁ, Daša. *Harichovce – 750 rokov*. Harichovce : Obec Harichovce v spolupráci s BAMBOW, Spišská Nová Ves, 2018.

KOCAŃDA, Paweł – TRAFALSKI, Grzegorz. Pieczęć Wydżgi z Tęgoborza znaleziona na zamku w Czorsztynie. In *Prace Pienińskie*, 2018, Tom 28, s. 215 – 228.

LABUDA, Jozef – GLEJTEK, Miroslav. Unikátny nález bronzového typária v Banskej Štiavnici. In *Pamiatky a múzeá*, 2020, roč. 69, č. 2, s. 2 – 8.

NAGY, Imre (ed.). *Anjoukori okmánytár. I. (1301 – 1321)*. Budapest : Magyar Tudomány Akadémia, 1878.

OLEJNÍK, Vladimír. Typárium Spišskej kapituly. In NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Terra Scepusiensis Terra christiana 1209 – 2009 : Spišský hrad, Spišská Kapitula dve centrá stredovekého Spiša*. Levoča : SNM-Spišské múzeum v Levoči, 2009, s. 203.

OLEJNÍK, Vladimír. *Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku: Visitatio ecclesiarum Terrae Scepusiensis 1655 – 1656*. Trnava : FF TU; Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015.

OLEJNÍK, Vladimír. Dejiny Spišského prepoštstva v rokoch 1526 – 1776. In HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław A. (eds.). *Historia Scepusii II*. Bratislava : Katedra slovenských dejín FiF UK; Kraków : Instytut Historii UJ, 2016, s. 608 – 673.

RÁBIK, Vladimír. Sfragistika na Slovensku - súčasný stav a perspektívy. In ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Genealógia, heraldika a príbuzné disciplíny*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2003, s. 72 – 77.

SCHMAUK, Michael (ed.). *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*. Pars II. Szepesváraljae : Typis Typographiae Episcopalis, 1889.

TANDLICH, Tomáš. Obchodné cechy v slobodných kráľovských mestách na východnom Slovensku a ich pečate. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 1998, roč. 8, č. 2, s. 22 – 25.

C. TÓTH, Norbert (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár X (1423)*. Budapest : Magyar Országos Levéltár, 2007.

URMINSKÝ, Jozef – RÁBIK, Vladimír. Nález stredovekého typária mesta Trnavy v trnavskej radnici. In *Genealogicko-heraldický Hlas*, 2003, roč. 13, č. 1, s. 49 – 52.

Internet

Seal Matrices [online]. Dostupné na internete: <http://museum.wales/articles/2020-05-01/Seal-Matrices/>; <http://www.colchestertreasurehunting.co.uk/s/seals.htm> [8. 3. 2021].

SUMMARY

On the interpretation of the accidental discovery of a medieval seal matrix in Spišské Podhradie

In 2018, a medieval silver seal matrix had been discovered accidentally while a technical dig was being conducted in Spišské Podhradie (district of Levoča) in front of the house nr. 108/5 in Galova Street (fig. 1). The diameter of a circular flat matrix is 24 mm, its thickness is 13 mm (including a lug) and its weight is 12, 20 g. On the reverse there is a silver pierced lug, used for holding the seal matrix on a cord or a string. The central graphic emblem of the matrix is represented by a chopped longhaired head with a part of the neck attached, laying on its right side on a plate (a tray or a bowl), depicting the legend of St. John the Baptist. Over the laying head there is majuscule R. The field around the motif is filled with precise damask floral pattern. The astragal separates the legend around the matrix both from the central field and the edge of matrix. The legend, engraved with gothic majuscule, reads: + S(IGILLVM) • PLEBA(N)I • DE • BALDMAR (fig. 2). The type of a seal matrix, as well as the type of font engraved, dates the discovery back to the second third of 14th century. Historical analysis of the artefact has identified it with the parish of Harichovce (*Villa Baldmari*). The patron saint of the former gothic church in Harichovce was St. John the Baptist. In the 17th century the medieval church was destroyed badly during the flood. Being built in the 18th century on the same place, the new church was dedicated to the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. The analysis of preserved medieval diplomas has indicated that the seal matrix was likely to be owned by one of the priests who had served in the parish of Harichovce (*plebanus*).

In the recognized diplomas two parsons have been mentioned within the assigned period: John (in charters dated back to 1313 and 1320) and Martin (a charter dated back to 1423). Nevertheless, the gothic majuscule being engraved on the seal matrix is of younger type when compared to the period when John actually lived as he had already been retired in a nearby Carthusian monastery at Skala útočiska at the crucial time (1320). On the other hand, the type of writing being engraved on the seal matrix seems to be older than the period when Martin lived as he was mentioned as a parson in Harichovce in a charter dating back to 1423. Thus it means the seal matrix had probably been produced within the mentioned periods, i.e. it might be ordered and firstly used by an unknown priest, serving in Harichovce as a parson between the years of 1320 – 1360. Such a discrepancy may be interpreted on the basis of the actual place of its finding in Spišské Podhradie as well. The dig at Galova St. is placed in circa 100m distance from a local parish in Spišské Podhradie. Since 13th century until 17th century both parishes, namely the one in Harichovce, together with the one in Spišské Podhradie had belonged into the commonly named Fraternity of XXIV parsons of the royal towns (*Fraternitas XXIV regalium parochorum*). Hence, there is a possibility that the seal matrix was likely to be lost during a visit of a parson from Harichovce at his colleague in Spišské Podhradie.

Apart from that, in the conclusion of the study there is a chemical analysis of the seal matrix which has demonstrated that the matrix was made of 93,724 % pure silver.

PhDr. Marián Soják, PhD.
Archeologický ústav SAV, Oddelenie záchranných výskumov – Spiš
SK-052 01 Spišská Nová Ves, Mlynská 6
e-mail: < sojak@ta3.sk >

Mgr. et Mgr. Vladimír Olejník, PhD.
Archív biskupského úradu Spišská Kapitula
SK-054 01 Spišské Podhradie, Spišská Kapitula 13
e-mail: < olejnik.vladimir@gmail.com >